

УДК 726. 82+351. 853/04/4/(476)“13/17”

В. У. Чараўко

**САЦЫЯЛЬНЫ АСПЕКТ ПАХАВАЛЬНАЙ ПРАКТЫКІ НАСЕЛЬНІЦТВА БЕЛАРУСКАГА ПАДЗВІННЯ
XIV–XVIII стст. (ПА МАТЭРЫЯЛАХ АРХЕАЛОГІІ І ПІСЬМОВЫХ КРЫНІЦ)¹**

Рассматриваются социальные различия в погребальной практике населения Белорусского Подвинья XIV–XVIII вв. Принадлежность умершего к крестьянскому, мещанскому или к шляхетскому сословию и уровень его состоятельности обуславливали такие особенности погребальной практики, как составление завещания, место захоронения, погребальный инвентарь, ктиторскую поддержку храмов и монастырей, пожертвования нищим и церкви «на спасение души».

Ключевые слова: Белорусское Подвинье, захоронение, похоронный обряд.

Жыццё абмежавана нараджэннем і смерцю, якія афармляюцца чалавекам спецыяльнымі дзеяннямі. Гэтыя дзеянні могуць як быць устойлівымі, так і адрознівацца ў залежнасці ад саслоўнай і маёмаснай прыналежнасці

---

¹ Работа выканана ў межах Дзяржаўнай праграмы навуковых даследаванняў «Эканоміка і гуманітарнае развіццё беларускага грамадства» на 2016–2020 гг. (падпраграма 12.1. «Гісторыя і культура», заданне 1.1.02. «Сацыяльна-эканамічныя працэсы на тэрыторыі Беларусі ў IX – пачатку XXI ст.: крыніцазнаўства, гістарыяграфія, антрапалогія і іншыя спецыяльныя даследаванні», навукова-даследчая работа «Фарміраванне антрапалагічнага складу і адаптыўнага статуса насельніцтва Полацкага Падзвіння ў XI–XIX стст.»).

памерлага. Сказанае ў поўнай меры адносіцца да насельніцтва Беларускага Падзвіння XIV–XVIII стст., у пахавальнай практыцы якога можна вылучыць як універсальныя, так і адметныя рысы, уласцівыя прадстаўнікам розных сацыяльных слаёў.

Рэтраспекцыя этнаграфічных даных і інфармацыя тэстаментаў дазваляюць меркаваць, што ў разглядаемы перыяд чалавек мог прыняць непасрэдны ўдзел у планаванні і забеспячэнні ўласнага будучага пахавання. Напрыклад, падрыхтаваць вопратку ці нават труну, як рабілі сталыя сяляне. Пажаданні нямоглага ці хворага аб абставінах свайго пахавання з’яўляюцца часткай пахавальнай практыкі, пашыранай на Беларускім Падзвінні сярод усіх саслоўных груп. Паводле этнаграфічных звестак, занатаваных у Віцебскім павеце ў XIX ст., сяляне перад смерцю рабілі вусныя распараджэнні, у тым ліку адносна абставін свайго пахавання [1, с. 507, 510]. Гэта суадносіцца з аналагічнай інфармацыяй шляхецкіх і мяшчанскіх тэстаментаў.

Практыка складання тэстаментаў, пашыраная ў асяроддзі шляхты і мяшчан у XVI–XVIII стст., сведчыць аб фактычным удзеле аўтара завяшчання ў падрыхтоўцы да ўласнага пахавання. Асноўны змест тэстаментаў складалі падрабязныя распараджэнні аб перадачы маёмасці ў спадчыну. Знаковым з’яўляецца сам факт неабавязковага дакументавання пажаданняў тэстатара адносна пахавальнай цырымоніі ў прававым дакуменце. Аўтары маглі пакінуць пажаданні адносна вопраткі, а таксама труны і працэдуры пахавання ў тэстаменце [2, с. 305; 3, с. 253, 359; 4, с. 576–577, 678–682]. Так, полацкія мяшчанкі Таццяна Якаўлеўна Амельянавая Шараметава і Настасся Пракопаўна Васільева Павуковая загадзя падрыхтавалі абрусы, якімі прасілі накрыць труну. Таццяна Шараметава падкрэсліла, што абраны ёю абрус – «лепшы» [4, с. 577; 5, с. 47; 6, с. 362].

Месца, дзе хавалі памерлага, залежала ад яго саслоўнай прыналежнасці і матэрыяльнага дабрабыту. Сялян хавалі на вясковых могілках. На даследаваных помніках наяўнасці культавых збудаванняў не прасочваецца. Прадстаўнікоў духавенства, найперш, вышэйшага, шляхты і мяшчанскай вярхушкі хавалі ў храмах. Прыхрамавыя могілкі прызначаліся для мяшчан, шляхты і сялян. Шляхта часта жадала быць пахаванай ва ўласных уладаннях [2, с. 144; 7, с. 33–34; 8, с. 239, 273; 9, с. 239; 10, с. 66; 11, с. 225, 227]. У апошнім выпадку месцам спачыну маглі стаць не толькі могілкі, але ўвогуле любое месца, якое спадабалася ўладальніку. Напрыклад, Лука Аўсеевіч жадаў быць пахаваным «на гары, за сажалкай, пад дубам», а Андрэй Якубавіч Сівіцкі – «у агародзе маім, пад дваром маім Добрынам, каля саду майго». Пры гэтым Андрэй Сівіцкі прасіў родных збудаваць над месцам пахавання капліцу [2, с. 452; 11, с. 203–205].

Самых багатых і ўплывовых прадстаўнікоў шляхецкага саслоўя хавалі ў найбольш прэстыжных храмах Вялікага Княства Літоўскага, фундагатамі якіх яны выступалі. Так, дзісенскі войт Баркалаб Корсак, які памёр у 1576 г., быў пахаваны ў царкве Багародзіцы ў Вільні. Віцебскі ваявода Станіслаў Кішка ў 1544 г. знайшоў апошні спачын у касцёле ў Віленскім замку [12, s. 514]. Войскі Полацкага ваяводства Яўстафій Корсак у 1625 г. выказаў жаданне быць пахаваным у віленскай Свята-Траецкай царкве ў капліцы св. Лукі, якую пабудаваў на ўласныя сродкі і дзе раней былі пахаваны яго дзеці. Цела памерлага спачатку было пахавана ў Галубіцкай царкве ў яго ўладаннях, а потым перанесена ў згаданую капліцу. Яго жонка ў 1649 г. завяшчала пахаваць яе ў кармеліцкім касцёле [13, с. 36–37, 39, 41]. Браслаўскі староста Ігнацій Бужынскі ў 1793 г. завяшчаў пахаваць яго ў віленскім касцёле св. Станіслава [14, s. 17]. Уніяцкі мітрапаліт Рафаіл Корсак, прадстаўнік вядомага полацкага роду, які у 1640 г. памёр у Рыме, быў пахаваны там і знайшоў апошні спачын у касцёле [15, s. 112].

Пахаванні на прыхрамавай тэрыторыі і ў храмах адрозніваліся паводле статуснасці. Больш прэстыжнымі лічыліся месцы ў храме, асабліва бліжэй да алтарнай часткі [16, с. 78]. Яны прызначаліся для найбольш багатых кцітараў. Крыштоф Мірскі завяшчаў бернардынскаму кляштару 5 000 злотых за пахаванне ў сцяне друйскага касцёла, Ян Корсак Галубіцкі – 20 200 злотых за пахаванне ў склепе пад алтаром глыбоцкага касцёла. Для параўнання, за месца на могілках пры тым жа касцёле Рэзалія Корсакава ахвяравала каля 500 злотых [14, s. 16]. Данія пісьмовых крыніц суадносяцца з вынікамі археалагічных даследаванняў: даследаваныя пахаванні ў храмах адрозніваюцца больш багатым інвентаром і аздобленымі дэкаратыўнымі элементамі трунамі, указваючы на прыналежнасць пахаваных да сацыяльнай эліты [17, с. 244–245].

Распараджэнні мяшчан адносна месца пахавання менш вар’яцкія. Мяшчане жадалі знайсці апошні спачын на гарадскіх могілках каля храмаў або ў саміх храмах. Так, Таццяна Якаўлеўна Шараметава прасіла пахаваць яе «пры царкве Святога Багаяўлення» [4, с. 678–682; 18, с. 47]. Палачанкі Арына Лукашэвічава і Настасся Паўкова хацелі быць пахаваны ў той жа царкве Багаяўлення (Настасся Паўкова – у прытворы) [4, с. 563–564, 576–577]. Пры кафедральным (Успенскім, Прачысценскім) саборы ў Віцебску жадалі быць пахаваны Еўфрасіння Мікалаеўна Чарнаброўкава і Трафім Субота, на могілках прыходскай Увядзенскай царквы – Еўдакія Шыбра [2, с. 278; 19, с. 62–63, 216, 253].

Перад пахаваннем цела памерлага апрааналі ў вопратку, якая адпавядала палажэнню памерлага пры жыцці і яго сацыяльнаму статусу [20, с. 14]. Вопратка шляхты і гарадскога патрыцыяту адлюстроўвала высокі маёмасны і сацыяльны статус уладальніка, што праяўлялася ў дарагой тканіне і дэталях касцюма, прадметах культу асабістага выкарыстання, ювелірных упрыгажэннях. Гэта дэманструюць багатыя на інвентар пахаванні ў віцебскай Дабравешчанскай царкве. Полацкая мяшчанка Настасся Пракопаўна Васільева Павуковая прасіла апраануць яе ў чорную сукенку [4, с. 577]. Найбольш рэлігійныя прадстаўнікі шляхты маглі прасіць аб падкрэслена аскетичным пахаванні. Так, Міхаіл Герцык жадаў быць пахаваным у дамініканскай «сукенцы» (манаскай вопратцы) [3, с. 359]. Прадстаўнікоў духавенства хавалі ў вопратцы, якая адпавядала іх статусу. Вышэйшае духавенства хавалі ў архірэйскіх строях, якія ўключалі асаблівыя дэталі вопраткі: сакас, амафор, параман, сутана, паліца, крыжы-рэлікварыі і г. д. [13, с. 343; 21, с. 352–353].

Шэраг гарадскіх могілак, згаданых у тэстаментах, на сённяшні момант лакалізаваны і часткова археалагічна даследаваны. Гэта датычыцца некропалей каля Багаяўленскага сабора ў Полацку, Успенскай (Прачысценскай) і Увядзенскай цэркваў у Віцебску. Адкрыты і шэраг гарадскіх могільнікаў, не ўзгаданых у тэстаментах. У сутарэннях віцебскай царквы Святога Духа (дзе жадаў быць пахаваным мешчанін Занка Алехнавіч) выяўлены пахавальныя нішы [11, с. 145–149; 22, с. 208, 212, 218–222]. Інфармацыя пісьмовых крыніц аб высокім сацыяльным статусе асоб, пахаваных у храмах і на могілках пры іх, пацвярджаецца археалагічным матэрыялам. Пры амаль суцэльнай безынвентарнасці пахаванняў XVI–XVIII стст. у такіх пахаваннях сустракаецца дарагая вопратка, упрыгажэнні і прадметы-маркёры рэлігійнай прыналежнасці [23, с. 222].

У некаторых тэстаментах утрымліваюцца просьбы аб пахаванні побач з роднымі і блізкімі, пераважна з памерлымі супругамі [2, с. 294; 3, с. 253; 8, с. 335; 24, с. 116]. Гэта сведчыць аб наяўнасці сямейных і нават радавых месцаў для пахавання, што прадугледжвала кцітарскую падтрымку храмаў некаторымі шляхецкімі радамі на працягу некалькіх пакаленняў. Напрыклад, жаданне быць пахаваным побач з «целямі продкаў» выказваў дзісенскі староста Юрый Мікалаевіч Зяновіч [19, с. 504], шляхціц Міхаіл Дзмітровіч завяшчаў пахаваць яго «пры капліцы бацькі», Гэадора Янова Прэвальская – «дзе родзічы ... ляжаць» [2, с. 144, 443] і г. д. Асаблівасці арыенціроўкі і ўзаемнага размяшчэння некаторых пахаванняў на могільніку Івесь, наяўнасць агульных сценак у каменных надмагіллях на могілках Вышадкі, Івесь, Новы Болецк, магчыма, указваюць на сямейныя ўчасткі і на вясковыя могілках.

Важным аспектам пахавальна-памінальнай абраднасці, занатаванай у тэстаментах, былі ахвяраванні на набажэнствы ў час пахавання і потым, «на ратунак душы» на карысць храмаў, манастыроў, а таксама жабракоў [3, с. 253; 19, с. 134–136, 253; 25, с. 54]. Гэты рытуальны дзеянні не фіксуецца археалагічна і вядомы выключна з пісьмовых крыніц. Ён адлюстроўвае спецыфіку пахавальнага абраду шляхты і багатага мяшчанства.

Прадстаўнікі сацыяльнай эліты ахвяравалі маёмасць царкве, што забяспечвала ім памінане пасля смерці (у тэорыі, нават вечнае). У канцы XV ст. у полацкім Сафіійскім саборы працягвалі памінаць князя Скіргайлу, які кіраваў Полацкам больш чым за стагоддзе да гэтага. Чатырнаццатым стагоддзем датуецца ўкладныя запісы, зробленыя ў Полацкім евангеллі [26, с. 84–85, 93]. Магчымым было ахвяраванне сродкаў на памін душы, будаўніцтва храма ці капліцы і нават непасрэдна «на смінтар» [27, с. 505]. Найбольш рэлігійныя і прадбачлівыя прадстаўнікі прывілеяванага саслоўя рабілі гэта загадзя. У шэрагу выпадкаў аўтары прама ўказвалі на гэта ў завяшчаннях. Валерыян Арэхаўскі жадаў быць пахаваным «у касцёле, мною збудаваным на Мнюце», Аляксандр Косаў – у «царкве нашай Будавесцкай» [24, с. 116; 28, с. 31; 29, с. 97]. Шляхцянка Марына Янішэўская Дуброўская пазначыла, што загадзя абрала царкву «святога Спаса Гразінскага» [2, с. 437]. Фундацыю і падтрыманне храма, абранага як месца апошняга прытулку, таксама варта разглядаць як клопат аб падрыхтоўцы ўласнага пахавання.

Такім чынам, прыналежнасць чалавека да пэўнага саслоўя і ўзровень яго дабрабыту вызначалі некаторыя аспекты пахавальнай практыкі насельніцтва Беларускага Падзвіння XIV–XVIII стст. Прадстаўнікі ўсіх сацыяльных груп маглі рабіць распараджэнні адносна абставін уласнага пахавання, але толькі шляхта і мяшчане з другой паловы XVI ст. юрыдычна афармлялі гэтыя пажаданні ў тэстаментах. Прадстаўнікоў усіх саслоўяў маглі хаваць на грунтавых могілках, але шляхта, мяшчане і духавенства маглі знайсці апошні спачын і ў храмах ці капліцах. Прадстаўнікі шляхецкага саслоўя маглі выказваць пажаданні пахаваць іх ва ўласным маёнтку. Буйнейшая шляхта часам абірала для пахавання найбольш значныя культурныя цэнтры Вялікага Княства Літоўскага. Пры агульнай тэндэнцыі да безынвентарнасці пахаванняў шляхты і гарадскога патрыцыяту вылучаюцца вопраткай з каштоўных тканін, упрыгажэннямі, прадметамі-маркёрамі канфесійнай прыналежнасці, што падкрэслівала высокі сацыяльны статус пахаваных. Пахаванні вышэйшага духавенства ўтрымлівалі багатыя царкоўныя рызы, што таксама адлюстроўвала прыналежнасць памерлых да ліку архірэяў.

Спіс літаратуры

1. Шейн, П. В. Материалы для изучения быта и языка русского населения Северо-Западного края. Т. I. Ч. II / П. В. Шейн. – СПб. : Типография императорской Академии наук, 1890. – XXXII с. + 708 с.
2. Историко-юридические материалы, извлеченные из актовых книг губерний Витебской и Могилевской. Вып. 21. – Витебск : В типографии г. А. Малкина, 1891. – X с. + 500 с. + XL с.
3. Историко-юридические материалы, извлеченные из актовых книг губерний Витебской и Могилевской. Вып. 27. – Витебск : Губернская типолитография, 1898. – XL с. + 461 с.
4. Полоцк: Полоцк и Полоцкое княжество (земля) в IX–XIII вв., летопись древних слоев, Полоцк и его округа в XIV–XVIII вв., ремесло, денежное обращение и торговые связи Полоцка в средневековье (по данным археологии, нумизматики и письменных источников), культура и просвещение в средневековом Полоцке / О. Н. Левко [и др.] ; редкол.: А. А. Коваленя (гл. ред.) ; науч. ред. О. Н. Левко. – Минск : Бел. наука, 2012. – 743 с. ; ил.
5. Гардзеў, М. Тэстамент маці Сімяона Полацкага / М. Гардзеў // Беларускі горад у часе і прасторы: 500 гадоў Полацкай магдэбургіі : зб. навук. прац. – Наваполацк : Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт, 2001. – С. 87–97.
6. Сысоў, У. М. 3 крыніцы спрадвечных / У. М. Сысоў. – Мінск : Выш. шк., 1997. – 415 с.
7. Гардзеў, М. Ю. Шляхецкія тэстаменты ў актавай кнізе полацкага магістрата за 1656–1657 гады / М. Ю. Гардзеў, Н. У. Сліж // Вестник Полоцкого государственного университета. Серия А. Гуманитарные науки. Исторические науки. – 2013. – № 1. – С. 29–36.
8. Историко-юридические материалы, извлеченные из актовых книг губерний Витебской и Могилевской. Вып. 22. – Витебск : В типографии г. А. Малкина, 1891. – X с. + 501 с. + XXXV с.
9. Историко-юридические материалы, извлеченные из актовых книг губерний Витебской и Могилевской. Вып. 24. – Витебск : В типографии г. А. Малкина, 1893. – IV с. + 516 с. + XXXVI с.
10. Историко-юридические материалы, извлеченные из актовых книг губерний Витебской и Могилевской. Вып. 31. – Витебск : Губернская типолитография, 1903. – VIII с. + 449 с. + 94 с. + XXVI с.

11. Тастанты шляхты і мяшчан Беларусі другой паловы XVI ст. (з актавых кніг Нацыянальнага гістарычнага архіва Беларусі) / склад.: А. Ф. Аляксандрава, В. У. Бабкова, І. М. Бобер. – Мінск : Бел. Энцыкл. імя П. Броўкі, 2012. – 736 с. ; іл.
12. Spieralski, Z. Kiszka Piotr / Z. Spieralski // Polski słownik biograficzny. T. 12 : Kapostas Andrzej — Klobassa Zręcki Karol. – Wrocław [etc.] : Ossolineum, 1990. – S. 514–515.
13. Археографічны зборнік дакументаў, адносяцца да гісторыі Северо-Западной Русі. Т. 10. – Вільня : В типографіі О. Блюмовіча, 1874. – VIII с. + 392 с.
14. Hedemann, O. Testamenty brasławsko-dziśnieńskie XVII–XVIII wieku jako źródło historyczne / O. Hedemann. – Wilno : Księgarnia św. Wojciecha, 1935. – 36 s.
15. Bieńkowski, L. Korsak Mikołaj / L. Bieńkowski, T. Wasilewski // Polski słownik biograficzny. T. 14 : Kopernicki Izidor – Kozłowska Maria. – Wrocław [etc.] : Ossolineum, 1990. – S. 111–112.
16. Арьес, Ф. Человек перед лицом смерти / Ф. Арьес. – М. : Прогресс – Прогресс-Академия, 1992. – 528 с.
17. Археалогія Беларусі. У 4 т. – Мінск : Бел. навука, 1997–2001. – Т. 4. Помнікі XIV–XVIII стст. / В. М. Ляўко [і інш.] ; пад рэд. В. М. Ляўко [і інш.]. – 2001. – 597 с. ; іл.
18. Гордеев, М. Ю. Новые данные к биографии Симеона Полоцкого: завещание матери просветителя / М. Ю. Гордеев // Славяноведение. – 1999. – № 2. – С. 37–47.
19. Историко-юридические материалы, извлеченные из актовых книг губерний Витебской и Могилевской. Вып. 19. – Витебск : В типографии г. А. Малкина, 1889. – XXII с. + 496 с. + XXXII с.
20. Русский православный обряд погребения / сост. П. Кузьменко. – М. : Букмэн, 1996. – 158 с.
21. Сапунов, А. Чей прах покоится в нише полоцкого Софийского собора? (Доклад в ученой архивной комиссии) / А. Сапунов // Полоцко-Витебская старина. Издание Витебской ученой комиссии. Вып. II. – Витебск : Типолит. Насл. М. Б. Неймана, 1912. – С. 351–358.
22. Историко-юридические материалы, извлеченные из актовых книг губерний Витебской и Могилевской. Вып. 29. – Витебск : Губернская типолитография, 1901. – IV с. + 472 с. + 48 с. + XXXI с.
23. Левко, О. Н. Витебск / О. Н. Левко. – Минск : Бел. навука, 2010. – 335 с. ; ил.
24. Историко-юридические материалы, извлеченные из актовых книг губерний Витебской и Могилевской. Вып. 25. – Витебск : В типографии г. А. Малкина, 1894. – IV с. + 508 с. + XLI с.
25. Галубовіч, В. У. Шляхта польскага паходжання ў Полацкім ваяводстве ў канцы XVI–XVII стст. / В. У. Галубовіч // Матэрыялы гіст.-краязн. канф. (да 80-годдзя Полацкага краязнаўчага музея) / уклад. В. Д. Краско. – Полацк : НППКМЗ, 2008. – С. 47–55.
26. Груша, А. И. Документальная письменность Великого Княжества Литовского (конец XIV – первая треть XVI в.) / А. И. Груша. – Минск : Бел. навука, 2015. – 465 с.
27. Историко-юридические материалы, извлеченные из актовых книг губерний Витебской и Могилевской. Вып. 23. – Витебск : В типографии г. А. Малкина, 1892. – VIII с. + 518 с. + XXX с.
28. Галубовіч, В. У. Тэстамент 1623 года полацкага зямліна Арэхаўінскага / В. У. Галубовіч // Беларускае Падзвінне: вопыт, методыка і вынікі палявых і міждысцыплінарных даследаванняў : зб. навук. прац Міжнар. навук.-практ. канф., Полацк, 21–23 крас. 2011 г. У 2 ч. Ч. 2. – Наваполацк : ПДУ, 2011. – С. 25–32.
29. Историко-юридические материалы, извлеченные из актовых книг губерний Витебской и Могилевской. Вып. 26. – Витебск : В типографии г. А. Малкина, 1895. – XXII с. + 516 с. + XXXIV с.

Віктар Уладзіміравіч Чараўко, Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт, г. Полацк, Рэспубліка Беларусь.

Viktar Charauko

Polotsk State University, Polotsk, The Republic of Belarus

e-mail: viktar.charauko@gmail.com

SOCIAL ASPECT OF FUNERAL PRACTICE OF THE POPULATION OF THE BELORUSSIAN DVINA REGION IN THE 14th–18th CENTURIES (ACCORDING TO ARCHEOLOGY AND WRITTEN SOURCES)

The article is devoted to social differences in the funerary practice of the population of the Belorussian Dvina Region of the 14th–18th centuries. The deceased's belonging to the peasants, bourgeois, or nobility and their level of wealth determined such features of the funeral practice as a testament, a burial place, funerary equipment, support for churches and monasteries, donations to the poor and the church «to save the soul».

Keywords: Belarussian Dvina region, burial, burial rite.

УСТАНОВА АДУКАЦЫІ
«ГРОДЗЕНСКІ ДЗЯРЖАЎНЫ ЎНІВЕРСІТЭТ
ІМЯ ЯНКІ КУПАЛЫ»

**БЕЛАРУСЬ У КАНТЭКСЦЕ
ЕЎРАПЕЙСКОЙ ГІСТОРЫІ:
АСОБА, ГРАМАДСТВА, ДЗЯРЖАВА**

Зборнік навуковых артыкулаў,
прысвечаны 80-годдзю
Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы
і 65-годдзю гістарычнай адукацыі
ў Гродзенскім дзяржаўным універсітэце імя Янкі Купалы

У 2 частках
Частка 2

Гродна
ГрДУ імя Я. Купалы
2019

УДК 94(476)
ББК 63.3(4Бел)
Б43

Рэкамендавана Рэдакцыйна-выдавецкім саветам
ГрДУ імя Я. Купалы

Рэдакцыйная калегія:

А. А. Каваленя, І. Ф. Кітурка (*галоўныя рэдактары*),
В. В. Даніловіч, Т. А. Піваварчык, А. В. Зезюлевіч, С. А. Піваварчык,
А. М. Нечухрын, У. Я. Ляўшук, І. І. Мінчук, С. В. Адамовіч, М. Л. Мыслівец

Рэцэнзенты:

Марзалюк І. А., доктар гістарычных навук, прафесар,
член-карэспандэнт Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі;
Кірвель Ч. С., доктар філасофскіх навук, прафесар, загадчык кафедры філасофіі
Установы адукацыі «Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Янкі Купалы»

Беларусь у кантэксце еўрапейскай гісторыі: асоба, грамадства,
Б43 дзяржава : зб. навук. арт., прысвеч. 80-год. Гродзен. дзярж. ун-та імя Янкі
Купалы і 65-год. гіст. адукацыі ў Гродзен. дзярж. ун-це імя Янкі Купалы.
У 2 ч. Ч. 2 / ГрДУ імя Я. Купалы ; рэдкал.: А. А. Каваленя (гал. рэд.),
І. Ф. Кітурка (гал. рэд.) [і інш.]. – Гродна : ГрДУ, 2019. – 344 с.

ISBN 978-985-582-319-4 (ч. 2)

ISBN 978-985-582-317-0

Зборнік навуковых артыкулаў адлюстроўвае шырокі спектр пытанняў беларускай гісторыі і сучаснасці. Тэматыка выдання ахоплівае праблемы айчынай гістарыяграфіі, крыніцазнаўства, палітычнай, сацыяльна-эканамічнай гісторыі Беларусі. Асобныя раздзелы прысвечаны пытанням канфесійнага і культурнага жыцця беларускага грамадства ва ўмовах глабалізацыі і рэгіяналізацыі, а таксама сучасным тэндэнцыям развіцця міжкультурнай камунікацыі. Выданне падрыхтавана па выніках Міжнароднай навуковай канферэнцыі «Беларусь у кантэксце еўрапейскай гісторыі: грамадства, дзяржава, асоба», будзе карысным для шырокага кола чытачоў з ліку акадэмічных даследчыкаў, выкладчыкаў, аспірантаў, студэнтаў і аматараў беларускай гісторыі.

УДК 94(476)
ББК 63.3(4Бел)

ISBN 978-985-582-319-4 (ч. 2)
ISBN 978-985-582-317-0

© Установа адукацыі
«Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт
імя Янкі Купалы», 2019

ЗМЕСТ

РАЗДЗЕЛ 1. ГЛАБАЛІЗАЦЫЯ І РЭГІЯНАЛІЗАЦЫЯ ЯК САЦЫЯЛЬНЫЯ ТРЭНДЫ: ФАКТАР БЕЛАРУСІ	3
<i>Ваценко Е. В.</i> Культурная самоідэнтыфікацыя беларусов в условиях глобализации	3
<i>Чуркова В. Ф.</i> Современное культурное пространство Беларуси в культурном пространстве мира	4
<i>Журавлёва Н. Б.</i> Национально-культурная идентичность в условиях глобализации	7
<i>Боярчук Т. Н.</i> Социокультурное конструирование межэтнической толерантности в условиях Пограничья	9
<i>Смолік А. І.</i> Постмадэрнізм як метадалогія даследавання субкультуры заходнеўрапейскай і беларускай моладзі	12
<i>Аветян Н. С.</i> Социологический анализ социальной и культурной адаптации национальной диаспоры в принимающем сообществе	15
<i>Бункевич Н. С.</i> Об элементах материальной культуры армянской диаспоры в Беларуси	19
<i>Семёнова В. Н.</i> «Теория революции» и её трансформация в эпоху постмодерна	23
<i>Посталовский А. В., Посталовская О. А.</i> «Цветная революция» как форма дестабилизации политических систем на постсоветском пространстве	27
<i>Bednarczyk A., Walczak K.</i> Globalizacja i kultura narodowa	30
<i>Ловцов Е. В., Северин Э. Н.</i> Конституция Республики Беларусь как методологическая основа национальной системы прав человека	32
<i>Донских С. В.</i> Белорусский опыт регионализации: постановка проблемы и теоретико-методологические подходы к её решению	34
<i>Игаева К. В.</i> Этапы формирования общества потребления в оценках современных исследований культуры	38
<i>Гаврилик О. Н.</i> Отношение к предпринимателям жителей Республики Беларусь: результаты эмпирического исследования	40
<i>Игнатюк А. З.</i> Таможенный союз как основа экономической и политической интеграции Европейского Союза	43
<i>Воронина С. Н.</i> Особенности формирования финансовой грамотности молодёжи за рубежом и в Республике Беларусь	46
<i>Мороз О. В.</i> Экономическая модель университета как элемент модернизации рынка образования	50
<i>Маціцько С. М.</i> Трансформация классической модели университета и процесс коммерциализации знаний	54
<i>Саевич В. В.</i> Влияние политической стабильности белорусского государства на процессы геополитической трансформации в Европе	56
<i>Кочергин В. Я., Малиновская Н. Н.</i> Профессионально-корпоративная культура в искусственно развивающихся моногородах	59
<i>Захарчук А. С., Бодак А. Ю.</i> Автомобилизация населения в первой половине 1990-х гг.	62
<i>Кармызова Д. Д.</i> Как хранится память в цифровую эпоху?	65
<i>Сидорович Ю. М.</i> Миф в культурном контексте глобализации в условиях межкультурного взаимодействия: фактор Беларуси	68
<i>Черняк Ю. Г., Шкурова Е. В.</i> Структура регионального медиапотребления в Гродненской области (социологический аспект)	71
<i>Адамов А. А.</i> Векторы трансформации визуальной культуры Беларуси: глобальное и локальное	75
<i>Федосова Ю. А.</i> Университеты Республики Беларусь в международных рейтингах: позиции и точки роста	78
<i>Мысливец Н. Л.</i> Память о прошлом в контексте вызовов современности	82
РАЗДЗЕЛ 2. ЭКАНАМІЧНАЯ МАДЭРНІЗАЦЫЯ БЕЛАРУСІ Ў КАНТЭКСТЕ ЕЎРАПЕЙСКІХ ПРАЦЭСАЎ	86
<i>Pilarczyk P.</i> Skarbowość Wielkiego Księstwa Litewskiego w drugiej połowie XVIII w. na tle porównawczym	86
<i>Булаты П. Ю.</i> Склад, памеры і месца ў сістэме магнацкага землеўладання Ляхавіцкага графства ў XVI–XVIII стст.	89
<i>Дзятчэня А. А., Загідулін А. М.</i> Становішча бортніцтва на тэрыторыі Гродзенскага павета ў XVI–XVII стст.	93
<i>Билецкий А. С.</i> Мясные цеха как один из факторов обеспечения ветеринарно-санитарного благополучия городов Беларуси в конце XVI – первой половине XIX вв.	96
<i>Карпіевіч В. А.</i> Пытанні фарміравання буржуазіі ў Беларусі ў канцы XVIII – пачатку XX стст.	100
<i>Ерашэвіч А. У.</i> Фінансаванне дзяржаўнай конегадоўлі ў беларускіх губернях Расійскай імперыі (40–50-я гг. XIX ст.)	103
<i>Лук’ячук В. Э.</i> Стан развіцця рамеснай вытворчасці на тэрыторыі Гродзенскай губерні ў другой палове XIX ст.	107
<i>Лудзіч А. Р.</i> Павятовыя з’езды міравых пасрэднякаў на тэрыторыі Беларусі: структура і функцыі	110
<i>Мадамаў Р. М.</i> Сельскагаспадарчыя аб’яднанні Гродзенскай губерні і стварэнне Гродзенскага губернскага сельскагаспадарчага савета (па матэрыялах НГАБ у г. Гродна)	114
<i>Савіч А. А.</i> Структура землеўладання ў Заходняй Беларусі 1921–1939 гг. у айчынным гістарыяграфіі 20–30-х гг. XX ст.	116

<i>Белявина В. Н.</i> Жизнь сельского населения на оккупированной немцами территории Беларуси в годы Первой мировой войны	120
<i>Кузнецов А. И.</i> Участие органов государственной безопасности в локализации детской беспризорности в БССР (1920-е гг.)	124
<i>Гецеўіч А. К.</i> Развіццё сувязі ў Заходняй Беларусі (1920–1930-я гг.)	128
<i>Серко С. А., Савіч А. А.</i> Раскулачыванне в Брестской области в 1947–1952 гг.	131
<i>Леднік В. А.</i> Полоцкая областная инспекция государственного рыбного надзора во второй половине 40-х – начале 50-х гг. XX ст.	135
<i>Занько Е. Ю.</i> Социальная политика государства в послевоенный период (1944–1950-е гг.) (на примере западных областей БССР)	139
<i>Лубінскі І. І.</i> Значэнне тыпавага статута садоўніцкага таварыства для развіцця дачнага руху ў БССР	143
<i>Аоуло Т. И.</i> В состоянии ли Беларусь провести экономическую модернизацию без помощи извне?	146
<i>Пашкевич Н. В.</i> Органическое сельскохозяйственное производство как стратегическое направление политики развития села и повышения эффективности аграрной отрасли Республики Беларусь	150
<i>Зиновьева А. А., Устюгова А. Г.</i> Направления экономических взаимосвязей Республики Беларусь и Китайской Народной Республики в 2015–2018 гг.	154
РАЗДЗЕЛ 3. КАНФЕСІЙНАЯ ГІСТОРЫЯ БЕЛАРУСІ Ў ЕЎРАПЕЙСКИМ ДЫСКУРСЕ	157
<i>Мяцельскі А. А.</i> Забыты касцёл нясвіжскіх езуітаў	157
<i>Скеп'ян А. А.</i> Касцёл Богага цела ў Нясвіжы і прыкасцельная тэрыторыя як шляхецкі некропаль	160
<i>Мірановіч А.</i> Прычыны вяртання ўніятаў у склад праваслаўнай царквы ў Беларусі	164
<i>Ганчар А. И.</i> История Минской римско-католической епархиальной семинарии (1803–1869 гг.)	167
<i>Мядзведзеў К. А.</i> Этнаканфесійныя і сацыяльныя супярэчнасці ў асяроддзі мяшчан Гродна (1800–1860 гг.)	171
<i>Кейко Ю. В.</i> Процедура передачи храмов Синоду Русской Православной Церкви на заключительном этапе их строительства в 60–70-е гг. XIX в. (на примере Гродненской губернии)	175
<i>Линкевич В. Н.</i> Взаимоотношения старообрядцев с другими христианскими конфессиями Беларуси во второй половине XIX – начале XX вв.	177
<i>Сілава С. У.</i> Стратыфікацыя праваслаўнага прыходскага святарства Гродзенскай вобласці 1944–1955 гг.	181
<i>Спирidonova Т. А.</i> Деятельность Совета по делам Русской православной церкви при Совете министров БССР по закрытию Минской духовной семинарии (1959–1963 гг.)	185
<i>Грищенко И. А., Юрис С. А.</i> Проведение антицерковной политики советским руководством в 1950-х – начале 1960-х гг. на примере гомельского региона	189
<i>Ступакевич М. А.</i> Деятельность протестантских общин Евангельских христиан в духе апостолов в Западной Беларуси в 30–60-х гг. XX в.	191
<i>Мандрык С. В., Горанский А. О.</i> Возрождение церковной жизни в БССР в 1988–1991 гг.	196
<i>Амелька С. У., Сілава С. У.</i> Місіянерская дзейнасць Гродзенскай праваслаўнай епархіі ў 2001–2019 гг.	200
<i>Ярмусик Э. С.</i> Национально-культурная и религиозная жизнь евреев Гродно	203
<i>Касяноўская Г. С.</i> Яўрэйскія гміны ў Заходняй Беларусі (1921–1939 гг.)	207
<i>Маціцько О. В.</i> Антиномизм постсекулярного религиозного дискурса	211
<i>Сморжевська О. О.</i> Украінське та білоруське неоязычництво: історыко-порівняльнны аналіз	213
<i>Астапенка А. У.</i> Гістарычны шлях Беларускай Праваслаўнай Царквы ў еўрапейскім кантэксте	216
<i>Цыбульская Н. В.</i> Дыгіталізацыя рэлігійных практык у Беларусі (на прыкладзе каталіцкай канфесіі)	220
РАЗДЗЕЛ 4. КУЛЬТУРА БЕЛАРУСІ ЯК ЧАСТКА ЕЎРАПЕЙСКОЙ КУЛЬТУРНАЙ ЦЫВІЛІЗАЦЫІ	224
<i>Кушнярэвіч А. М.</i> Уплывы лацінскага захаду на мастацтва Беларусі старажытнарускага перыяду	224
<i>Калтачэнка А. І.</i> Асаблівасці еўрапейскай адукацыі магнатаў Вялікага Княства Літоўскага ў XVI–XVII стст.	227
<i>Лявшук В. Е.</i> Рыцарскі меч і посох паломніка: аб Ігнатіі Лойоле і Николае Христофоре Радзівилле Сиротке	229
<i>Кунаш А. А.</i> Рыма-каталіцкія абразкі XVII–XVIII стст. з фондаў Гродзенскага дзяржаўнага музея гісторыі рэлігіі	232
<i>Калбека Л. Р.</i> Заходнеёўрапейскія тэкстыльныя пломбы XVI–XVII стст. з тэрыторыі Полацка (у зборы Нацыянальнага Полацкага гісторыка-культурнага музея-запаведніка)	236
<i>Чараўко В. У.</i> Сацыяльны аспект пахавальнай практыкі насельніцтва Беларускага Падзвіння XIV–XVIII стст. (па матэрыялах археалогіі і пісьмовых крыніц)	237
<i>Мартён М. В.</i> Белорусские земли в контексте европейского культурно-исторического развития в Новое время	240
<i>Пивоварчик С. А.</i> Иностранцы в белорусских губерниях: к проблеме принятия российского подданства в XIX – начале XX века	244
<i>Шыдлоўскі С. А.</i> Беларускі кірмаш XIX ст. як гандлёвая імпрэза і месца міжаслоўнай камунікацыі	249
<i>Mironowicz M.</i> Europejski charakter szkolnictwa brackiego w XVI–XVII stuleciu	251

<i>Алексашина Г. В.</i> Уровень образования учителей начальных и средних учебных заведений в городах Беларуси в конце XIX – начале XX вв.	255
<i>Ступакевич М. А.</i> Преподавательские кадры женских учебных заведений Беларуси в конце XIX – начале XX вв.	259
<i>Бусько С. И.</i> Сокольская система гимнастики в белорусских губерниях в начале XX века	263
<i>Карнялюк В. Р.</i> Прага да нацыянальнай школы ў заявах беларусаў (1919 г.)	266
<i>Ильин А. Л.</i> Возникновение и деятельность Фонда помощи украинским и белорусским студентам в Праге	270
<i>Мосейчук Л. И.</i> Развитие организационно-управленческой структуры Белорусского государственного университета в 1921–1939 гг.	273
<i>Ляневич А. С.</i> Беластоцкі акруговы футбольны саюз і гродзенскія спартыўныя таварыствы ў сістэме футбольных спаборніцтваў Другой Рэчы Паспалітай	276
<i>Берегов В. П.</i> Школьное историческое образование в Польской Республике в 1921–1939 гг.	279
<i>Biały A.</i> Polacy a polityka oświatowa Białorusi Sowieckiej w latach 1921–1938	281
<i>Панов С. В.</i> Концепт национальной идентичности в содержании школьного исторического образования в Республике Беларусь	284
<i>Шпарло С. Л.</i> Взаимодействие региональных учреждений культуры по трансляции историко-культурного наследия: отечественный и европейский опыт	288
<i>Джежора Н. В., Бодак А. Ю.</i> Общественно-культурные связи Брестчины и Польши на раннем этапе перестройки	291
<i>Бобрык А.</i> Интернационализация образовательного процесса в аспекте культурных вызовов. Белорусы в польских вузах	294
<i>Остроух Ю. В., Улейчик Н. Л.</i> Развитие национального образования белорусов в Республике Польша в 1990 – начале 2000-х гг.	299
<i>Рудяк О. А., Обухова Е. Н.</i> Культурно-просветительская деятельность польской этнической общности на Лидчине в 1989–2009 гг.	302
<i>Харитон В. В.</i> Культура Беларуси как часть европейской культурной цивилизации в рамках Восточного партнёрства	306
<i>Обелевский А. А.</i> Становление системы управления физической культурой и спортом в Республике Беларусь	308
<i>Клімовіч Г. І.</i> Праблема неабходнасці і канцігентнасці ў творчасці прадстаўнікоў полацкай неасхаластыкі	310
<i>Батяев В. Ф.</i> Еврейские праздники весенне-летнего цикла в Беларуси	313
<i>Ігнацюк Т. А., Піліповіч В. Ю.</i> Вясновы цыкл традыцыйнай каляндарнай абраднасці ў сучаснай культуры берасцейскага сяла (на прыкладзе вёсак Кобрынскага раёна)	316
<i>Коваленя Е. Г.</i> Проекты, направленные на обогащение геокультурного потенциала города Гродно	319
<i>Улейчик Н. Л.</i> Гродно в современных этнокультурных процессах	323
<i>Гладель М. Г., Силова С. В.</i> Из истории строительства лечебниц в городе Гродно	327
<i>Шибанова Я. В., Шабуневич С. Н.</i> Статут ВКЛ 1588 года как памятник правовой культуры белорусского народа	329
<i>Стурейко Н. А.</i> Особенности исторического развития белорусской культуры и национального самосознания	331
<i>Франкевіч Р. І.</i> Нацыянальна-культурнае аб'яднанне літоўцаў на тэрыторыі Воранаўскага раёна	333
<i>Воцінчук А. Н.</i> Современная белорусская художественная культура: между традицией и мейнстримом	336
<i>Шымак А. К.</i> Творчасць Альфрэда Ромера ў гісторыі культуры Беларусі	338

Навуковае выданне

БЕЛАРУСЬ У КАНТЭКСЦЕ ЕЎРАПЕЙСКОЙ ГІСТОРЫІ: АСОБА, ГРАМАДСТВА, ДЗЯРЖАВА

Зборнік навуковых артыкулаў, прысвечаны 80-годдзю Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы і 65-годдзю гістарычнай адукацыі ў Гродзенскім дзяржаўным універсітэце імя Янкі Купалы

У 2 частках.
Частка 2

Выдаецца ў аўтарскай рэдакцыі
Адказы за выпуск *А. В. Зезюлевіч*

Надрукавана з гатовага арыгінал-макета
Камп'ютарная вёрстка: *А. В. Зезюлевіч*

Падпісана да друку 16.12.2019. Фармат 60×84¹/₈. Папера афсетная. Рызаграфія.
Гарнітура Times. Ум. друк. арк. 39,99. Ул.-выд. арк. 46,0. Тыраж 70 экз. Заказ 091

ISBN 978-985-582-319-4

9 789855 823194

Выдавец і паліграфічнае выкананне:

Установа адукацыі «Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Янкі Купалы».
Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі выдаўца, вытворцы, распаўсюджвальніка
друкаваных выданняў № 1/261 ад 02.04.2014.

Вул. Ажэшкі, д. 22, 230023, Гродна